

2. Давлатов Ш. Б. Окремі аспекти призначення додаткового покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю / Ш. Б. Давлатов // Вісник АМСУ. Серія «Право». – 2014. – № 1. – С. 127-132.

3. Бурдін В. М. Санкції окремих статей Особливої частини КК України потребують змін / В. М. Бурдін // Життя і право. 2004. № 4. С. 44-51.

4. Ковтун Н. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове покарання для неповнолітніх / Н. Ковтун // Вісник національної академії прокуратури України. 2009. – № 3. – С. 116-123.

5. Про практику призначення судами кримінального покарання : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 року № 7 [Електронний ресурс] // Сайт «Законодавство України». – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03>.

УДК343.341(477) : 323.28(048)

**Рижов І. М.**, головний науковий співробітник  
Національної академії СБУ, д.ю.н., доцент;  
**Строгий В. І.**, с.н.с. Національної академії СБУ,  
к.ю.н., с.н.с, заслуженої юрист України

## Стратегії боротьби з тероризмом в умовах урегулювання кризових ситуацій соціального характеру

Статтю присвячено аналізу сутності та перспектив реалізації дієвих механізмів врегулювання кризових ситуацій соціального характеру в контексті профілактики тероризму. Проаналізовано актуальні проблеми сучасних стратегій боротьби з тероризмом та шляхи їх удосконалення. Визначено, що реформування правових відносин як об'єктивна необхідність сьогодення вимагає поєднання юридичних методів протидії із соціально-інформаційними. Перенесення центру тяжіння у боротьбі із тероризмом із караючих заходів на прогнозування та соціальну профілактику – єдиний шлях підвищення її ефективності.

**Ключові слова:** тероризм, профілактика тероризму, кризова ситуація.

Статья посвящена анализу сущности и перспектив реализации действенных механизмов урегулирования кризисных ситуаций социального характера в контексте профилактики терроризма. Проанализированы актуальные проблемы современных стратегий борьбы с терроризмом и пути их совершенствования. Определено, что реформирование правовых отношений как объективная необходимость современности требует сочетания юридических методов противодействия с социально-информационными. Перенос центра тяжести в борьбе с терроризмом из карающих мер на прогнозирование и социальную профилактику - единственный путь повышения ее эффективности.

**Ключевые слова:** терроризм, профилактика терроризма, кризисная ситуация.

Research and development of the theoretical problems of combating terrorism are a number of works devoted scholars of various disciplines. Most studies devoted to criminological aspects of terrorism as a crime: sufficiently developed classification and topology of terrorism, the methodological framework and organizational technologies combating Domestic and International Terrorism. Remain poorly understood conceptual and methodological framework of general policies of national security in the context of combating the crisis state that provoke terrorism, the theoretical foundations of the functioning of state (national) system of counter-terrorism, state control in the field.

The main objective of this paper is to outline the main approaches to a strategy of neutralizing the crisis

and combating terrorism on the basis of social and information technology.

Modern terrorism requires new conceptual approaches, as the existing algorithm countering terrorism showed its inability to ensure social peace, because there is evidence of lingering anti-terrorist campaign, the results of which can hardly be called positive. The only acceptable weapon against the crisis of social character may be the optimal technology of social control, capable, given the interests of all the subsystems of the social system, to develop optimal strategies to counteract social conflicts. The key to the effectiveness of strategies combating terrorism is thorough and timely their positioning operation.

Reformation of legal relations as an objective necessity today requires a combination of legal methods of combating social-information and requires further research, including in the direction of improving the efficiency of the fight against terrorism through the shift of focus away from the punishing measures for forecasting and social prevention.

**Keywords:** terrorism, prophylaxis of terrorism, crisis situation.

**Постановка проблеми.** Драматичні події 2014-2015 років в Україні засвідчили, що проблеми тероризму набули глобального характеру та потребують нових стратегій боротьби із ним як небезпечним явищем. Події, що відбулися в цей період, не можна розглядати як випадкові: закономірність подібних трагедій визначається відповідними процесами, що відбуваються в суспільстві. Першопричини таких кризових станів приховані в проблемах управління суспільством. Зміна або примусова корекція його алгоритму часто призводить до соціального конфлікту. Подібні процеси мають властивість повторюватись у процесі еволюційного розвитку суспільства, причому з плином часу їх масштаби збільшуються, якісні характеристики поліпшуються, вбираючи досягнення технічного й технологічного прогресу, породжуючи нові, ефективніші способи протистояння сторін [1,2,12].

На тлі інформації з фронтів щодо перебігу трагедії мало хто звертається до витоків цієї соціальної катастрофи, ціна якої зараз вже вимірюється тисячами загиблих та сотнями тисяч безхатченків, тим більш не вдається до роздумів стосовно втрачених можливостей її уникнути в недалекому минулому, й чому це не було зроблено. Залишило пошук історичної справедливості наступним поколінням, актуалізуючи ідею пошуку механізмів профілактики й запобігання подібним конфліктам у найближчому майбутньому. Відтак, удосконалення методів уникнення тероризму як похідної глобальних соціальних трагедій, пошук технологій його профілактики через вплив на першопричини, що його провокують, стає більш актуальним, ніж ескалація винятково поліцейського або військового протистояння з ним [3, 10, 13].

**Стан дослідження.** Науково-теоретичній розробці проблеми боротьби з тероризмом присвячена значна кількість праць як вітчизняних, так і закордонних науковців різних спеціальностей. У розвиток сучасної контртерористичної проблематики суттєвий внесок зробили такі українські дослідники як В.Ф. Антипенко, О.П. Богданов, Т.С. Бояр-Созонович, В.О. Глушков, В.С. Горбатьок, М.Г. Гуцало, В.П. Ємельянов, В.В. Крутов, В.В. Остроухов, В.А. Ліпкан, В.В. Титов, А.С. Шаповалов та інші. Більшість досліджень присвячено кримінологічному аспекту тероризму як злочину: досить повно розроблено класифікацію й топологію тероризму, розроблено методологічні основи й організаційні технології протидії внутрідержавному та міжнародному тероризму. Водночас залишаються недостатньо вивченими концептуальні й методологічні засади стратегії національної безпеки в контексті протидії кризовим станам, що провокують тероризм, теоретичні засади функціонування державної (загальнонаціональної) системи контртероризму, здійснення державного контролю в цій сфері. Окреслене коло проблем визначає **актуальність** даної теми і створює умови для формування

нових комплексних антикризових і контртерористичних технологій з урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду.

Необхідність науково-теоретичного дослідження механізмів інформаційно-психологічного впливу терористичного насильства та проблеми пошуку нових технологій протидії йому, як і багато інших актуальних проблем, що призводять до людських трагедій та постали нині перед суспільством, вимагають негайної відповіді. Це і зумовило мету даної статті.

**Виклад основних положень.** Мета терористичних посягань зумовлена ідеологією тероризму — примусова зміна або корекція алгоритму соціального управління, тому головним завданням даної роботи є окреслення основних підходів до формування стратегій нейтралізації кризових ситуацій та протидії тероризмові на основі соціально-інформаційних технологій [4, 13].

Об'єктом тероризму є існуюча система соціального управління. Враховуючи те, що управління, в тому числі й соціальне, відноситься до специфічних інформаційних процесів, можна зробити висновок, що зміна алгоритму соціального управління — це результат перерозподілу інформаційного ресурсу [5].

Тероризм є складним, багатомірним явищем. Крім правових, він торкається ряду інших проблем — психологічних, історичних, технологічних тощо. Все це спричиняє значні складнощі в дослідженні тероризму й певною мірою пояснює, чому світовому співтовариству дотепер не вдалося виробити оптимальних стратегій боротьби з ним. Водночас саме цей факт і зумовлює необхідність детальнішого аналізу стратегій боротьби з тероризмом, їх позиціонування у суспільній свідомості, ставлення до них населення, в інтересах якого ця боротьба ведеться [5].

Отже, сьогодні існує щонайменше три концептуальні стратегії боротьби з тероризмом [6, 8-11]. Передусім — це насильницьке протиборство в контексті боротьби за існування, в результаті якої гинуть найменш пристосовані до даних умов життя індивідууми (соціальні групи та системи) і виживають більш пристосовані. Тобто йдеться про певні еволюційні процеси, боротьбу як знищення супротивника (класового, економічного та ін.), ворога під час воєнних дій і таємних операцій, або превентивне забезпечення неможливості його повноцінного функціонування, т. зв. інформаційна чи “безкровна” боротьба. Як гіпотетичний можна розглядати варіант гуманної війни з тероризмом, коли нейтралізація теророгенності виробляється шляхом недопущення теророгенних факторів, шляхом домовленостей і взаємних поступок [13, 14].

Позиціонування стратегій припускає обмежене число тих із них, що є ключовими, тобто можуть принести бажані результати. Перші дві вже втратили свої позиції, у всякому разі в практиці боротьби з міжнародним тероризмом, підтвердивши свою неефективність і нецивілізованість. Вважаємо, що перспективними є такі стратегії боротьби з тероризмом, в основі яких відсутні ознаки фізичного насильства, а основний наголос робиться на розумний компроміс, який враховує інтереси конфліктуючих сторін. Дотримання їх дозволяє суспільству як соціальній системі визначити оптимальний алгоритм соціального управління, при якому тероризм неможливий як у сьогоденні, так і в майбутньому.

Боротьбу з тероризмом варто розглядати як контрольований, свідомий процес, під час якого з'являються добре продумані, детально розроблені ще до початку формальної реалізації стратегії. Це дозволяє планувати та здійснювати на їх основі спеціальні заходи з метою протидії та профілактики тероризму на більш високому

рівні, залучаючи аналітиків до процесу вироблення стратегії, а не просто добирати її складові з наявного арсеналу доступних засобів.

До початку напрацювання будь-яких методик запобігання та стратегій врегулювання кризових явищ соціального характеру слід визначити їх сутність і проаналізувати першопричини, умови формування. Криза — це стан системи, при якому неможливе одночасне задоволення інтересів двох і більше груп, що прагнуть до різних цілей. Криза в соціальних системах — це кінцевий результат багатостадійного процесу патологічних змін у змісті та формах життя населення, суттєвих порушень механізму контролю в політиці, економіці, культурі, наслідком яких є вибух масового невдоволення. Фактично криза в соціальних системах завжди є антропогенним фактором, або соціальним конфліктом, тобто її базисом є діяльність людини або окремої соціальної групи [19, 20].

Соціальний конфлікт — це вже характерна ознака кризової ситуації. Кризі часто передують конфлікти, але не кожний конфлікт породжує соціальну кризу. Особливість таких конфліктів у тому, що вони завжди трьохсторонні, і третьою стороною завжди є соціальна підсистема, яку наділено керуючими функціями і від правильності дій якої або від їх коректності чи оптимальності алгоритму залежить подальший перебіг подій. Інколи ворогуючі сторони на певному етапі об'єднуються проти третьої. Криза соціальної системи — наслідок недосконалості соціального управління, політичного або ідеологічного менеджменту, тобто підсистеми, що генерує алгоритм соціального управління та не в змозі впорядковувати взаємодію між людьми шляхом регулювання соціальних відносин між ними.

У загальному випадку рівноважний стан між суспільством як суб'єктом права і владою забезпечується зваженою правовою політикою, що передбачає можливість оптимальної корекції алгоритму соціального або політичного управління відповідно до рекомендацій та побажань окремих членів чи груп суспільства, природно, у встановленому порядку. У тому випадку, коли порушується діалектична сутність управління, виникає ситуація, коли незгода чи соціальний протест окремих членів суспільства проти встановленого суспільного порядку або окремих його елементів породжують соціальний конфлікт, сукупність яких і визначає стан суспільства як кризовий.

Форма кризових явищ соціального характеру еволюціонує відповідно до стану напруженості соціального конфлікту від звичайних, у межах дозволеного правовими та моральними нормами, соціальних дій протестного характеру — мітинги, страйки, марші протесту тощо — до екстремістської та терористичної діяльності [16, 20].

Криза як соціальний процес виникає задовго до появи соціальних процесів з ознаками протестної діяльності й має латентну, або невидиму, приховану частину. Історичний досвід свідчить про те, що будь-яка спроба вирішення кризової ситуації на етапі відкритої протидії (непокори) значно ускладнює процеси контролю, робить усі можливі антикризові заходи марними. Силкові заходи з боку влади однозначно будуть розцінені широким загалом як терор і позиціоновані на користь протестуючих. Навіть у випадку успішності таких заходів та досягнення компромісу про кінець соціальної кризи говорити зарано, навпаки, досить складно вирахувати, де й коли спалахне знову. Соціальний резонанс будь-якої протестної дії, навіть без ознак правопорушень, може бути непрогнозованим, коли його вчинено на екстремальній фазі латентного соціального конфлікту.

Складність протидії в тому, що по відношенню до протестувальників просто не існує дієвих правових механізмів, окрім заходів інформаційної або пропагандистської спрямованості, які силкові структури та правоохоронні структури, на жаль, не викорис-

тують [20]. Взаємодія органів державної влади й управління, місцевого самоврядування та правоохоронних, військових організацій і спеціальних служб полягає в тому, що потребує постійного вивчення стану суспільства на предмет наявності та ступеня розвитку соціальних конфліктів. Можна визначити дві фази взаємодії — на етапі профілактики та під час ліквідації кризової ситуації. Тактику і стратегію фази ліквідації визначено, хоча історія подій 2004 року в Україні довела її неспроможність.

Технології аналізу передумов соціальних конфліктів з метою їх нейтралізації за рахунок оптимальної корекції алгоритму соціального управління досі не існує взагалі, оскільки будь-яке оперативне реагування починається тільки за наявності факту або наміру протестної діяльності, та ще й за підозри можливого насильства. Враховуючи те, що ми живемо в постіндустріальному суспільстві, фізичне насильство в проведенні будь-яких соціальних трансформацій — це такий же архаїзм, як і боротьба з протестно налаштованими прошарками населення за допомогою репресій та обмежень.

Ідеолог усіх «кольорових» революцій (до речі, більшість із них були вдалими) на пострадянському просторі Джин Шарп [20] наводить понад 200 методів ненасильницької боротьби проти так званих політичних опонентів — фактично представників існуючої влади. Багато з них використовується і зараз. Можна погодитися з думкою щодо їх демократичності, але тільки не у випадку, коли такі заходи стають замовними і люди беруть у них участь не за власним бажанням, а за гроші.

Певні політичні сили системно використовують кризові явища соціального характеру та ситуацію довкола них задля задоволення власних політичних амбіцій, насамперед для формування інформаційного впливу з метою приниження політичних опонентів — це вже різновид ідеологічної боротьби або інформаційної війни. Її типовими фазами є екстремізм і тероризм, причому не обов'язково з ознаками фізичного насильства. Правильно поданий заклик або гасло інколи мають катастрофічніші наслідки, ніж теракт у формі підпалу або вбивства.

Отже, якщо тероризм розглядати як різновид кризового явища соціального характеру, то технологія протидії має базуватися на застосуванні передусім адекватних, що випливають з його інформаційної сутності, технологій — суспільно моральної (неприйняття терористичних засобів у боротьбі, як і насильства в цілому, закладене на рівні підсвідомості) та соціально-інформативної (передбачає оперативне реагування на всі передумови соціальних конфліктів із використанням управлінських засобів коригування алгоритмів соціального управління з метою їх недопущення, або, якщо таке неможливе, зменшення гостроти, у тому числі шляхом певних раціональних поступок з боку влади. А це, як правило, потребує оптимізації алгоритму соціального управління та корекції правового поля).

Репресивна, або соціально-правова концепція протидії подібним явищам (базується на реалізації в суспільстві певних обмежень і заборон на таку діяльність з боку керуючої системи, з використанням системи права як регулюючого інструмента) прийнятна лише на стадії ліквідації та з певними обмеженнями, оскільки при цьому ігнорується внутрішній стан індивідуума, передумови та причини терористичної діяльності, навіть у тому випадку, коли вони обумовлені та можуть бути зрозумілі або виправдані [9-14].

Проблема пошуку оптимального управління соціальними процесами існувала протягом усієї історії розвитку цивілізованого суспільства. Тероризм, так само як і протидія йому, — специфічний соціальний процес, у якому стратегічно важливою задачею (генеруючою стратегією) є переконання, причому з використанням насильства, певної частини громадянського суспільства, як правило, меншої, але більш прогресивної чи соціально

активної, у правильності алгоритму соціального управління (генеральної стратегії), обраної більшістю, або навпаки. Генеральна стратегія може бути помилковою, побудованою на обманах і помилках. Однак оскільки її підтримує більшість, вона може панувати в суспільстві протягом конкретного історичного періоду, як це було зі стратегією побудови «світлого» комуністичного майбутнього чи нового тисячолітнього Рейху німецьким фашизмом тощо. Успіх тероризму як генеруючої стратегії соціального управління, так само як і тієї чи іншої стратегії боротьби з тероризмом, у підсумку визначається тим, наскільки дана стратегія підтримується загальною масою цивільного населення.

Єдиною прийнятною зброєю проти кризових явищ соціального характеру може бути оптимальна технологія соціального управління, здатна, з огляду на інтереси всіх підсистем суспільної системи, виробити оптимальну стратегію нейтралізації соціальних конфліктів. Інформаційну протидію кризовим явищам соціального характеру необхідно будувати на різних етапах його прояву, насамперед на етапі прихованої фази формування [4, 13, 15]. Подібна соціально-інформаціологічна або моніторингова технологія може бути представлена ланцюгом взаємозв'язаних подій: моніторинг; визначення передумов; ситуаційне моделювання; аналіз потенційних наслідків соціальних конфліктів; синтез коригувального (управляючого) впливу; корекція алгоритму соціального управління; позиціонування та стратегічне планування боротьби з кризовими явищами соціального характеру, насамперед із тероризмом; нейтралізація передумов; мінімізація наслідків (у разі виникнення).

У контексті вже викладеного, позиціонування стратегій боротьби з тероризмом — це об'єктивно усвідомлений, систематично повторюваний процес сприйняття соціальним середовищем стратегій боротьби з тероризмом як способом нав'язування чи примусової корекції стратегій соціального управління в суспільстві, визнаних більшістю громадянськості.

У позиціонуванні основна увага звертається на сутності стратегій, що превалюють над процесами, за допомогою яких вони формуються. Сучасні стратегії соціального управління, в тому числі і боротьби з тероризмом, визначаються під впливом і в інтересах більшості представників конкретних соціальних утворень і процесів. При цьому успіх цих стратегій, відповідно і успіх боротьби з тероризмом у цілому, визначається не ефективністю планування й організації антитерористичних кампаній, а сприйняттям цих стратегій з боку цивільного населення, навіть потерпілого від тероризму.

Позиціонування стратегій боротьби з тероризмом, на наш погляд, — вельми значуща частина боротьби з тероризмом. Це не тільки створення певного уявлення про ту чи іншу стратегію, а, що більш значимо, створення її адекватного сприйняття як справедливої істини у свідомості не тільки тієї більшості, в інтересах якої проводиться корекція алгоритму соціального управління, а й протилежної сторони і сторонніх спостерігачів. Перифразовуючи Райса і Траута [17], можна сказати, що позиціонування — це операція на свідомості потенційних споживачів того чи іншого алгоритму соціального управління. Тобто ви позиціонуєте алгоритм (стиль) у розумах членів цивільного суспільства. Фактично йдеться про комунікативну чи інформаційну функцію соціального управління взагалі. Чому люди розуміють і підтримують терористів, і, як правило, більшою мірою засуджують владу, що з ними бореться?

Стан, коли жертви терористичного акту співчувають і з розумінням відносяться до терористів, називають “травматичним зв'язком” чи “стокгольмським синдромом”. На початку 1970-х років у Стокгольмі, де при спробі пограбування банку були захоплені заручники, поліція вперше зштовхнулася з їх дивним і незвичайним поведінням.

Заручники виявляли явну симпатію до грабіжників, що їх утримували, і відверто вороже відносилися до представників влади, які оточили будинок і готували штурм. Вони навіть почали чинити опір спробам поліції звільнити їх, як би перейшовши на сторону терористів. Четверо із заручників настільки перейнялися співчуттям до своїх мучителів, що захищали їх навіть після того, як ті здалися поліції. Понад те, коли судовий процес закінчився, дві колишніх заручниці розлучилися зі своїми чоловіками й вийшли заміж за грабіжників.

Схвалення і навіть замилювання діями терористів іноді виявляють члени суспільства, що постраждали від терористичного акту. У цій парадоксальній психологічній реакції є щось моторошне, але по-своєму логічне й закономірне. При аналізі глобального тероризму слід зазначити, що має місце ситуація, коли цивільне суспільство висловлює співчуття до угруповань і народів, що ведуть терористичну війну, й антипатію до політичних режимів і держав, що ведуть антитерористичну війну.

Після трагічних подій 11 вересня 2001 року світ розділився на скорботних і радісних, осудливих і тих, які вітали атаки на США. При цьому офіційні заяви політиків багатьох країн здебільшого неадекватно описували ставлення до цих подій населення та були продиктовані політично-кон'юнктурними інтересами. Такий стан соціуму можна назвати "арабським синдромом", оскільки для багатьох представників цього народу, які вийшли святкувати на вулиці в день американської трагедії 11 вересня, цей день став днем міжнародної солідарності в боротьбі з чужим для них американським стилем життя. Вони протестували проти американської вестернізації способу життя й культури інших народів, оскільки, на їх думку, сучасний триумф «демократії» американського зразка, яку вони самі (американці) вважають глобальною стратегією та нав'язують активно іншому світу, в тому числі і з позиції сили, згідно з переконаннями інших (мусульманських) народів не можна вважати прогресом цивілізації людства.

Ситуація нагадує Англію XVI століття, коли сер Томас Грешем, англійський фінансист, виклав свій закон. Зазвичай його формулюють так: "Погані гроші витісняють гарні", тобто знецінені гроші витісняють з обігу повноцінні. В нашому випадку ніхто не застрахований від того, коли закон Грешема починає діяти у сфері соціального управління й «погані», тобто ті, що не приводять до позитивних цивілізаційних процесів, соціальні стратегії витісняють «гарні», тобто такі, що мають сприяти прогресивному розвитку цивілізаційних процесів.

**Висновки.** Підсумовуючи зазначимо, що питання організації ефективності протидії тероризму стало ключовим як у сфері внутрішньої політики багатьох країн, так і актуальним питанням міжнародної взаємодії різних країн. Чинне сьогодні основне тактичне завдання спецслужб у боротьбі з тероризмом — нейтралізація терористів, їх організацій та навіть держав, які їх підтримують, — виконується, на що витрачаються величезні кошти. Однак терористичний рух не стихає, і це щодня призводить до нових жертв.

Заходи з попередження терористичної діяльності, на жаль, не завжди дієві. Боротьба із сучасним тероризмом потребує розробки нових концептуальних підходів, оскільки існуючий алгоритм протидії йому показав свою неспроможність. Про це свідчить і затяжна антитерористична кампанія результати якої важко назвати позитивними. Щоденно гинуть люди, цілі соціальні системи живуть у постійному страху.

Також відзначимо, що реформування правових відносин як об'єктивна необхідність сьогодення вимагає поєднання юридичних методів протидії із соціально-інформаційними. Перенести центр тяжіння у боротьбі із тероризмом із караючих заходів на прогнозування та соціальну профілактику — єдиний шлях підвищення її ефективності.

## ЛІТЕРАТУРА:

1. Антипенко, В. Ф. Борьба с современным терроризмом. Международно-правовые подходы / В. Ф. Антипенко. — Киев: ЮОНА-М, 2002. — 723 с.
2. Антонян, Ю. М. Терроризм. Криминологическое и уголовно-правовое исследование / Ю. М. Антонян. — М.: Щит-М, 2003. — 306 с.
3. Глушков, В. А. Политико-правовые аспекты становления борьбы с терроризмом в Украине / В. А. Глушков // Український часопис прав людини. — 1996. — № 2. — С. 31-35.
4. Гриб, Н. Н. Информационно-психологическая сфера как ведущее звено системы противодействия терроризму / Н. Н. Гриб // Российский следователь. — 2004. — №6. — С. 20-24
5. Дженикс, Б. Интернациональный терроризм: новая форма конфликта / Б. Дженикс. — М.: Междунар. Отношения, 1982. — 147 с.
6. Деникер, Г. Стратегия антитеррора: факты, выборы, требования. Новые пути борьбы с терроризмом / Г. Деникер // Терроризм в современном капиталистическом обществе. — Вып. 2. — М., 1982. — С. 76-80.
7. Ємельянов, В. П. Тероризм і злочини терористичної спрямованості / В. П. Ємельянов. — Х., 2001, — 320 с.
8. Концептуальный проект. Модель Национальной программы противодействия терроризму и экстремизму / В. С. Горбатиук, М. Г. Гуцало, В. В. Титов, А. С. Шаповалов. — К.: МАЕ, 2005. — Свидетельство о регистрации авторского права № 13982 от 29.08.2005.
9. Крутов, В. В. Методологічні підходи до підвищення ефективності боротьби з тероризмом в Україні / В. В. Крутов // Тероризм і боротьба з ним. — К., 2000. — Т. 19. — С. 138-140.
10. Ліпкан, В. А. Компаративний аналіз тероризму і злочинів терористичного характеру / В. А. Ліпкан // Актуальні проблеми держави та права: Зб. наук. праць. — 2000. — Вип. 8. — Одеса: Юридична література. — С. 224-230.
11. Остроухов, В. В. Філософський аналіз морально-світоглядних мотивацій насильства і терору : автореф. дис. ... д-ра філос. наук: 09.00.05 / В. В. Остроухов. “ К., 2001. “ 36 с.
12. Петрищев, В. Е. Правовые и социально-политические проблемы борьбы с терроризмом / В. Е. Петрищев // Государство и право. — 1998. — № 3. — С. 68- 78.
13. Рижов, І. М. Проблемні питання визначення тероризму в контексті теорії соціального управління / І. М. Рижов // Підприємництво господарство і право. — 2009. — № 11. — С. 44-48.
14. Рижов, І. М. Стратегічне планування боротьби з тероризмом в Україні: сутність, стан та перспективи вдосконалення / І. М. Рижов // Вісник запорізького юр. інституту. — 2009. — № 3. — С. 140-149.
15. Рудаков, А. Стратегия информационной войны / Ал-др Рудаков, — М: “Атеней”, 2003. — 148 с.
16. Социальная коммуникация и социальное управление в экوانтропоцентрической и семисоциопсихологической парадигмах / Отв. ред. Т. М. Дридзе: В 2 кн. М.: ИС РАН, 2000, — 155 с.
17. Траут, Д. Позиционирование. Битва за умы / Джек Траут, Эл. Райс / — Питер, 2007. “ 272 с.
18. Чуганов, Е. Г. Международно-правовые стандарты и нормы в области противодействия терроризму // Российский следователь, 2004. — № 12. — С. 39-44.
19. Шарп, Дж. От диктатуры к демократии: концептуальные основы освобождения: библия ненасильственной революции / Дж. Шарп, Б. Дженкинс. “ Екатеринбург: Ультра. Культура, 2005. “ 224 с.
20. Юрьев, А. И. Политическая психология терроризма / А. И. Юрьев // Психология и психопатология терроризма. Гуманитарные стратегии антитеррора. — С-Пб., 2004. — 223 с.